

Żeglarstwo a środowisko naturalne – opinie żeglarzy

Jolanta Mogiła-Lisowska, Marzena J. Gajkowska

Abstrakt. Wiele działań promocyjnych związanych z bezpieczeństwem żeglowania, jego tradycjami, zawiera zasady dbania o czystość środowiska naturalnego. Podstawowym problemem podjętym w opracowaniu jest określenie, na podstawie opinii żeglarzy, rozwiązań dla szkodliwego wpływu żeglarstwa na środowisko naturalne. Jednym z ważniejszych problemów są odpady, które stanowią duże zagrożenie – zanieczyszczają wodę i glebę. Dla zbadania opinii żeglarzy w sprawach wpływu żeglarstwa na środowisko i ewentualnych propozycji ich rozwiązań zastosowano metodę sondażu diagnostycznego. Badania przeprowadzono wśród 100 żeglarzy w wieku 26-60 lat. Doświadczenie badanych żeglarzy wskazuje na rozwiązania dość proste, jeśli chodzi o czystość akwenów i stref przybrzeżnych. Ułatwienie pozostawiania w portach wszelkich nieczystości, organizacja toalet i koszy na śmieci na dzikich biwakach – to mogą być, w opiniach turystów-żeglarzy, skuteczne działania. Wyniki badań wskazują na silny związek racjonalny i emocjonalny żeglarzy ze środowiskiem przyrodniczym. Celowym wydaje się więc akcentowanie w działaniach edukacyjnych, właściwych zachowań podczas uczestnictwa w różnych plenerowych formach rekreacji ruchowej.

Słowa kluczowe: żeglarstwo, środowisko przyrodnicze, zachowania proekologiczne.

Abstract. Sailing versus natural environment – the opinions of sailors. Many promotional activities connected with the safety of sailing, and its traditions, include the principles of care about natural environment cleanliness. The basic problem taken up in the study is to determine, according to the sailors' opinions, the solutions of the problem of adverse impact of sailing on the natural environment. One of more significant issues is the problem of waste which constitutes a big danger – water and soil pollution. The method of diagnostic survey was applied to examine the opinions of sailors concerning the influence of sailing on the environment and the possible suggestions to solve the problem. The survey was conducted on 100 sailors between the ages of 26 and 60. The experience of the questioned sailors indicates considerably simple solutions, as far as cleanliness of water basins and inshore zones are concerned. Facilitation to leave any impurities in ports, setting up toilets and rubbish bins at unguarded camping sites may, in the opinion of tourists-sailors, be effective. The results of the study show a strong rational and emotional connection of sailors with the natural environment. Therefore it seems appropriate to stress, in educational activities, the proper patterns of behaviour while participating in various outdoor forms of movement recreation.

Key words: sailing, natural environment, environment-friendly behaviour.

Wstęp

Poszukiwania związków uczestnictwa w rekreacyjnej aktywności ruchowej z dbałością o środowisko naturalne prowadzą do analiz genezy, wartości i specyfiki plenerowych form rekreacji. Żeglarstwo jest jednym z wielu przykładów form, które zawierają w swej charakterystyce, wymieniane przez klasyka teorii rekreacji – Wolańską (1994), cechy tej sfery działań człowieka, cyt.: „(...) stwarza nie tylko możliwości kontaktu z przyrodą i innymi ludźmi, kontrolowania własnych działań, lecz także sprzyja kształtowaniu pożądanych cech charakteru, prawidłowej samooceny, nabywaniu umiejętności w kontrolowaniu swoich stanów emocjonalnych, itp.”.

Dynamiczny rozwój rekreacji ruchowej, w tym również żeglarstwa, powoduje coraz to nowe interakcje człowieka ze środowiskiem. Wzajemne oddziaływania przynoszą zróżnicowane efekty. Z jednej strony, człowiek coraz częściej zaborczo ingeruje w dziewicze dotychczas rejony natury, z drugiej – ponosi koszty tej ingerencji, często przyplacając tę presję na środowisku naturalnym zdrowiem, czasami nawet życiem. Żeglarstwo jest jedną z form aktywności, klasyfikowanych jako ekstremalne. Wynika to z określenia wymiaru decyzji człowieka w osiąganiu efektów realizacji tej formy. Są one w dużej mierze zależne od wiedzy i umiejętności żeglarzy, ale istotną część stanowi tu działanie środowiska naturalnego – wody, wiatru, klimatu. Wiele zależy więc od umiejętności, które w żeglarstwie nabywamy często w rodzinie lub grupie rówieśniczej. Zmiana organizacji żeglowania z klubowej na rodzinną lub w gronie znajomych, związana jest z problemem wychowania i socjalizacji do tego rodzaju wypoczynku.

Niewątpliwie wartości żeglarstwa, realizowanego przecież w bezpośrednim kontakcie z naturą, pozwalają realizować wiele potrzeb – chociażby poznawczych, hedonistycznych, zdrowotnych (zwłaszcza dzięki relaksującym wartościom środowiska), po możliwość kształtowania wielu cech charakteru. A te, zwłaszcza dzięki wspólnemu rodzinnemu żeglowaniu, dają się kształtować szczególnie skutecznie. Człowiek poprzez działania wychowawcze i socjalizację pierwotną w rodzinie nabywa określone wzorce zachowań, przyswaja wiedzę, nabywa umiejętności m.in. zachowania wobec przyrody. Dzieci przez naśladownictwo najszybciej przyjmują wzorce zachowań. Socjalizacja wtórna, już w dorosłym życiu, utrwala te wzorce lub je modyfikuje. Ważne jest, jak podkreśla Dziubiński (2009), powiązanie socjalizacji do kultury fizycznej z pozytywnymi emocjami. Dzisiejszy szacunek dla przyrody, żeglarze najczęściej przejmują od starszych pokoleń lub grup rówieśniczych w procesie włączania do uczestnictwa w nim. Kształtuje się on również w ścisłym związku z rozwojem społecznym, który cyt.: „(...) ma związek z socjalizacją, zachodzi w jej trakcie, rezultatem czego jest osiągnięcie przez człowieka dojrzałości społecznej. Warunkiem uzyskania przez jednostkę dojrzałości społecznej jest podatność na socjalizację oraz związana z tym zdolność do przyswajania zwyczajów i zasad postępowania obowiązujących w grupie” (Mogila-Lisowska 2010). W oparciu o zdolność przyswajania zasad obowiązujących w określonej grupie społecznej, możemy mówić o adaptacji np. kodeksu postępowania żeglarza czy szacunku dla zwyczajów i tradycji obowiązujących w środowisku żeglarskim. Wiele z nich od wieków ma związek z pozytywnie pojmowanym kontaktem ze środowiskiem przyrodniczym. Swoisty szacunek dla żywiołu natury wiąże się najczęściej z wrażliwością przyrodniczą. Dziś dość często napotkać można opinie o tzw. „prawdziwych żeglarzach” i „żeglarzach – innych?”. Ci pierwsi przestrzegają zasad społeczności żeglarskiej, dbają o siebie nawzajem oraz o środowisko, które sprzyja ich wypoczynkowi. Inni – najczęściej incydentalni żeglarze, nie uczestniczą w rozwoju społecznym tej

grupy. Korzystają z ułatwionej dostępności wynajmu łodzi żaglowej, często nie znając podstaw żeglowania, przeżywają bez głębszej refleksji przygodę na wodzie.

Wpływ żeglarstwa na środowisko naturalne można analizować również od strony podejmowania działań, w tym zabiegów profilaktycznych, przez środowiska lokalne. Warmia i Mazury to region wielkiego potencjału ekonomicznego, budowanego z turystyki. Niebagatelny wkład w zasobność Mazur mają żeglarze. Interesujące są wobec tego inicjatywy lokalnego środowiska w zakresie zabezpieczenia właściwych warunków wypoczynku wszystkich grup wypoczywających w tym regionie. To właśnie warunki zabezpieczające przyrodę obok specyfiki zachowań żeglarzy, stanowią o jej aktualnym i przyszłym stanie. Podsumowując powyższe rozważania – rozwój żeglarstwa, jego ciągłe przemiany prowokują nowe projekty zabezpieczenia właściwych do tego warunków.

Cel i problem badawczy

Podstawowym problemem a zarazem celem praktycznym badań, jest wyszukanie rozwiązań dla szkodliwego wpływu żeglarstwa na środowisko naturalne.

Cel badań związany jest ściśle z koniecznością zidentyfikowania czynników wpływających na środowisko przyrodnicze podczas realizacji wędrowek żeglarskich, ale również stanu wiedzy żeglarzy odnośnie ochrony środowiska.

Autorki poszukiwały odpowiedzi na następujące pytania: czy żeglarze mają świadomość wpływu na środowisko naturalne Mazur; czy daje się zaobserwować wychowawczy i socjalizacyjny wpływ uczestnictwa w żeglarstwie na kształtowanie zachowań chroniących środowisko; na ile żeglarze mają poczucie skuteczności własnych działań w zakresie dbania o środowisko przyrodnicze; jakie widzą rozwiązania problemu negatywnego wpływu żeglarstwa na naturę, w obrębie której jest ono realizowane?

Metoda badań i charakterystyka badanej grupy

W badaniach wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego, który jest sposobem gromadzenia informacji (poglądów oraz opinii) na badanej grupie celowej. Technika badań jest ankieta, za pomocą narzędzia jakim jest kwestionariusz ankiety ukierunkowany problemowo. Technika uzupełniająca jest analiza dokumentów – aktów prawnych (Pilch 1995).

Podmiotem badań są osoby żeglujące, różnej płci, w różnym wieku. Badania przeprowadzono na obszarze Wielkich Jezior Mazurskich wśród 100 żeglarzy w wieku 20-60 lat.

Najliczniej reprezentowaną grupą są 26-32-latkowie, stanowiący 53% ankietowanych. Nie wiele starszych jest 25%, tych do 26 roku życia – 16%, a powyżej 40 lat – 6%.

Struktura płci wśród badanych to – 58% mężczyzn i 42% kobiet. Miejscem zamieszkania większości respondentów są duże miasta (80%). Nie brak także żeglarzy z mniejszych miast (18%) oraz ze wsi (2%). Stan cywilny deklarowany przez badanych to osoby w związkach – 70%, a pozostali określali swój status jako wolni. W badanej grupie dominują osoby z wykształceniem wyższym – 62%, pozostali wskazali średni poziom wykształcenia. W zakresie zamożności respondenci subiektywnie określali swoje odczucia dotyczące statusu materialnego. Największa grupa (75% badanych) ocenia swój status jako średni, 20% twierdzi, że nie są ludźmi zamożnymi (status niski), a jedynie 5% deklaruje bardzo dobre warunki materialne.

Analiza wyników badań

Dążenie do zaspokojenia własnych potrzeb kierunkuje często nasze działania w odpowiednie do tego celu środowisko. Z całą pewnością możemy określić charakterystyczne środowiska społeczne, które zabezpieczają np. potrzeby wysublimowanej aktywności ruchowej, jak środowisko snowboardzistów, jeźdźców konnych czy żeglarskie. Między innymi to właśnie odpowiednia grupa społeczna wspiera zabezpieczenie potrzeb aktywności ruchowej, realizowanej dla wypoczynku, rozrywki, rozwoju osobowości, autokreacji (Wolańska 1997). Obok problemu grupy społecznej reprezentującej zbliżone potrzeby rekreacyjnej aktywności ruchowej, pojawia się środowisko przyrodnicze. Wiele badań wskazuje na rosnącą popularność wypoczynku w naturze (Mogiła-Lisowska 2010). Warunki współczesnego życia codziennego nie sprzyjają bliskim kontaktom z naturą, konsekwencją czego jest często utrata kontroli nad stresem, zubożenie wrażliwości, obniżenie jakości życia, deprecjacja potrzeb.

Żeglarze są grupą wyraźnie manifestującą potrzeby kontaktu z naturą. Realizują jedną z wielu form przygodowych, którą charakteryzuje częściowy wpływ człowieka na efekty realizacji takiej formy ruchu. Resztę czyni natura. W żeglarstwie to woda, powietrze i ziemia mają znaczenie, czasem nawet decydujące o zdrowiu czy życiu żeglarzy. Potwierdzenie powyższych rozważań znajdujemy w deklaracjach badanych – 63% z nich deklaruje, że największą wartością uprawiania tej formy aktywnego wypoczynku jest odreagowanie stresu. Doświadczenie żeglarzy pozwala im określać tak istotny wpływ przebywania w, praktycznie bezpośrednim, kontakcie z naturą. Zdecydowanie mniejsza grupa określa wpływ żeglowania na poprawę kondycji fizycznej – 18%. Natomiast 15% badanych wspomina o poprawie kondycji psychicznej, połączyć z tym można deklarację poprawy nastroju, zgłaszane przez 4% respondentów. Wiele dotychczasowych badań dowodzi pozytywnego oddziaływania środowiska naturalnego na zrównoważenie i łagodzenie stresu. Koncentracja na problemie szacunku dla przyrody przywołuje na myśl takie cechy, jak odpowiedzialność, umiejętność podejmowania decyzji, dojrzała osobowość. Te i inne cechy wyraźnie określają grupę żeglarzy. Badani określili, że ta forma aktywności rekreacyjnej uczy podejmowania decyzji – 52%, ale też blisko 1/3 z nich zaznacza odpowiedzialność, jako cechę zwolenników żeglowania, a 19% stwierdza, że kształtuje osobowość. Warto również wspomnieć, dla jakich walorów badani wybierają spędzanie czasu „pod żaglami”. Mogą one być różne – poznawcze, przyrodnicze, towarzyskie, wychowawcze, ect. Żeglarstwo daje nam możliwości bliskiego kontaktu z naturą, ale też integracji rodzinnej, koleżeńskej, możliwość rozpoznania własnych możliwości, często słabości i lęków. Ankietowani najliczniej określają, że realizowana przez nich forma umożliwi doświadczenia nowych wrażeń (35%), ale też ułatwia kontakty z innymi ludźmi (28%). Na trzecim miejscu pojawia się znaczenie kontaktu z przyrodą – dla 17% respondentów jest to najistotniejszy walor żeglarstwa.

Z dotychczasowych rozważań wyłania się obraz badanej grupy. Żeglarze są ludźmi związanymi z naturą, doceniają jej oddziaływanie na organizm człowieka. Jednocześnie sylwetka osobowościowa badanego wskazuje wyraźnie na predyspozycje do podejmowaniu zabiegów dbałości o otaczającą naturę (odpowiedzialność, zdolność podejmowania decyzji i inne). A jak wyglądają opinie badanych żeglarzy na temat wpływu żeglarstwa na środowisko przyrodnicze? Otóż zdecydowana większość z nich uważa, że żeglarstwo samo w sobie nie wpływa w sposób szczególny na środowisko naturalne – 60%, ale już 1/3 uważa, że wpływ ten lub jego brak uzależniony jest od kultury osobistej żeglarzy (30%). Niewielka grupa zdecydowała, że żeglarstwo ma jednak swoje oddziaływanie na środowisko przyrodnicze. Uszczegółowiając problem pró-

bowano wysondować opinie żeglarzy o tym, które elementy są najbardziej zagrożone podczas żeglowania. I tak, 75% z nich uznało, że najbardziej niebezpieczne jest zanieczyszczenie wód – 75%, zdecydowanie mniej (21%) widzi niebezpieczeństwo w zaśmiecaniu terenów przybrzeżnych. Używanie łodzi żaglowych uznaje, jako zagrożenie dla natury, zaledwie 4% badanych. Na ile żeglarstwo zmienia środowisko naturalne, w skali od 1 do 6, najwięcej osób zaznaczyło 2 (trochę) – 78%, zdecydowanie mniej uważa, że średnio (w skali – 3), a 7% uznało, że wpływa ono na środowisko naturalne znacząco (5).

Rozwój żeglarstwa zmienia jego charakter. Od lat powojennych poprzedniego stulecia do dziś, żeglowanie w Polsce zmieniało się w stronę poprawy standardu, większej wygody, w tym udogodnień higienicznych na jachtach. Widać to szczególnie na Mazurach. Wielkie jednostki pływające, wiele nowych marin, doskonała opieka WOPR, zabezpieczenie trudnych odcinków dróg żeglowania – te i inne warunki ułatwiają dziś żeglowanie, ale też wymagają nowej organizacji portów i biwaków. Zwłaszcza, że żeglarstwo stało się dość popularnym sposobem na urlop czy wakacje. Liczba żeglarzy rośnie z roku na rok, dostępność tej formy wypoczynku wymaga nowych zabezpieczeń, w tym także dotyczących ochrony przyrody. Jednym z problemów jest przygotowanie portów do odbioru nieczystości. Bez odpowiedniego zabezpieczenia tego odbioru, będzie można uznać, że fekalia pozostawiane są dzikich biwakach co niekorzystnie wpływa na środowisko. Ponadto wpływają one negatywnie na wrażenia estetyczne wszystkich korzystających ze stref przybrzeżnych. Nasi badani niestety niekorzystnie oceniają tę sytuację. Dodatkowym problemem są śmieci i ich odbiór w portach – aż 86% badanych stwierdza, że przystanie są słabo przygotowane do odbioru śmieci. Istotne są też opłaty za pozostawienie worków ze śmieciami. Wielokrotnie komentarze do badań wypełniały uwagi na ten temat. Wydaje się, że być może sytuacja odwrotna, czyli ewentualne symboliczne „bonusy” za oddawanie śmieci do przygotowanych kontenerów, może wspomóc porządkowanie stref zagrożonych.

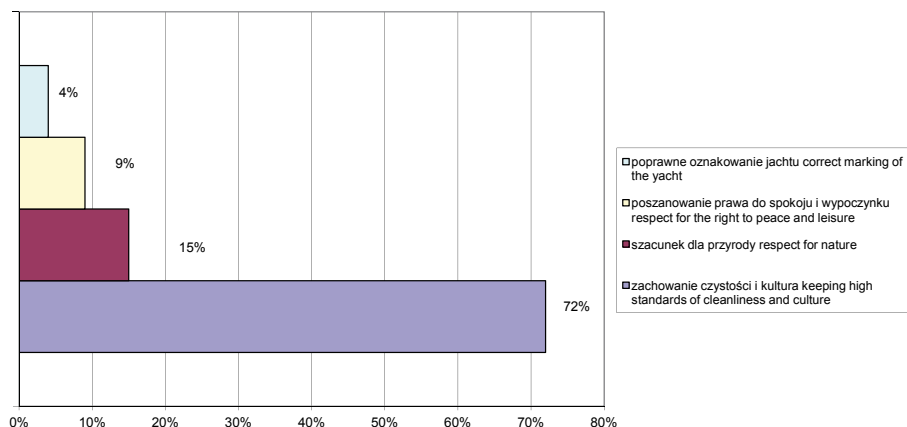
W ramach badań poproszono badanych o ich opinie, czy to młodszy, czy starsi żeglarze przywiązują większą wagę do czystości środowiska. Otóż jedynie 10% określiło, że młodzież żeglarska jest bardziej wrażliwa na porządkowanie środowiska przybrzeżnego, pozostali uznali, że nie ma reguły dla takich zachowań. Przybliżając dalej sylwetkę żeglarza, respondenci na równi stawiają takie wartości, jak zaradność i szacunek dla przyrody – to według nich podstawowe cechy wzoru żeglarza.

Uznając doświadczenie żeglarskie respondentów, próbowano wysondować ich pomysły na działania wspomagające zachowanie czystości na Mazurach. Zdecydowanie najliczniejsza grupa (70%) wskazała na organizację darmowego odbierania śmieci. Konieczność rozbudowy instalacji do odbioru fekaliiów ze stałych zbiorników jachtowych w portach wskazało 25% ankietowanych, a co zaskakujące, zaledwie 5% zaznaczyło wagę organizacji kontenerów na śmieci i toalet na dzikich biwakach. Podobna grupa wspominała na temat interwencji patroli Straży Miejskiej.

Żeglarstwo związane jest z wieloma elementami poznawczymi, do niedawna prowadzenie wszelkich łodzi żaglowych wymagało formalnych uprawnień. Jest to więc forma wypoczynku związana z edukowaniem się. Jeśli dodamy do tego tradycje żeglarskie, honorowe kodeksy i inne zobowiązania związane z etykietą, otrzymamy obraz środowiska społecznego, które nie różni się z edukacją, również ekologiczną. Badani stwierdzili, że działalność informacyjno-edukacyjna stowarzyszeń ekologicznych ma niezbyt duży wpływ na zachowanie czystości, czyli w ten sposób wyrażonego szacunku dla przyrody – tak twierdzi 64% badanych, 26%

uważa, że ten wpływ edukacyjny jest efektywny. Dla 10% ta działalność stowarzyszeń ekologicznych nie ma wpływu na działania żeglarzy. Zastanawiać się można również nad tym, czy stowarzyszenia te wystarczająco nagłaśniają swoją działalność edukacyjną. Zdecydowana większość badanych (85%) przyznała, że niestety nagłaśnianie tej działalności nie jest właściwe, a tylko 12% respondentów potwierdziło popularność tych działań.

Szczególnym rodzajem kodeksu żeglarzy jest etykieta żeglarska, która ogólnie mówiąc, jest zbiorem zasad zachowania się, obyczajów i tradycji. Wiąże się ściśle z wpływem żeglarstwa na środowisko – poprzez kulturę osobistą, sposób zachowania, szacunek dla przyrody. Uczestniczący w badaniach wymienili subiektywne wartości etykiety żeglarskiej. Ciekawe, że najliczniejsza grupa (72%) określa zachowanie czystości wokół siebie i kulturę zachowania na wodzie, jako najbardziej istotny element tego kodeksu (ryc. 1). Na drugim miejscu pojawia się szacunek dla przyrody – 15%. Interesujące jest, że trzy pierwsze wartości etykiety żeglarskiej wymieniane przez respondentów mają swój związek z szacunkiem dla środowiska, w którym realizowana jest ta forma wypoczynku.

Ryc. 1. Najważniejsze punkty etykiety żeglarskiej według ankietowanych (źródło: badania własne)
Fig. 1. The most important points of sailing etiquette according to the polled

Większość, tj. 83% respondentów nauczyła się etykiety od innych żeglarzy, 12% przyswoiło tą wiedzę z literatury, pozostali, jak sami określili, z doświadczenia. Zatem uzyskane wyniki wskazują, że sposoby zachowania na wodzie przenoszone są głównie międzypokoleniowo.

Podsumowanie i wnioski

Żeglarstwo kojarzy się dziś jeszcze wielu osobom ze sportem elitarnym, uprawianym przez silnych ekonomicznie, których stać na kupno własnego jachtu. Nic bardziej mylnego. Obok udogodnień formalnych (zniesienie obowiązku posiadania patentu na mniejsze jednostki żaglowe), rzeczywistość przynosi coraz to nowe możliwości, również organizacyjne. Wiele marin oferuje czarter jachtów różnej wielkości i zaopatrzonych na zróżnicowanym poziomie wymagań. Dziś żeglarstwo może uprawiać prawie każdy, w tym również osoby niepełno-

sprawne. Ponadto ta forma wypoczynku daje ogrom przeżyć i wiele satysfakcji. Dzięki niej możemy odpocząć od codziennych problemów wśród otaczającej nas przyrody, jak również poznać siebie samego podczas rejsu. Badania potwierdzają tezę niewielkiego wpływu żeglowania na środowisko przyrodnicze – takie są opinie żeglarzy. Coraz bardziej dostępne silniki elektryczne, strefy ciszy na jeziorach mazurskich pozwalają ograniczać ten wpływ. Jednak problemem jest zachowanie osób korzystających z dobrodziejstw pobytu na wodzie i nad wodą. Żeglarze, wędkarze, motorowodniacy, czy wczasujący nad wodą niejednokrotnie nie mają warunków lub nie potrafią zachowywać się z wyobraźnią. Żeglarstwo, można przypuszczać, ze względu na swoją specyfikę związaną ze zwyczajami, tradycjami, ale też wymaganiami bezpieczeństwa może być jedną z form modelujących właściwe zachowania wobec przyrody.

Doświadczenie badanych żeglarzy wskazuje na rozwiązania dość proste, jeśli chodzi o czystość akwenów i stref przybrzeżnych. Ułatwienie pozostawiania w portach wszelkich nieczystości, organizacja toalet i koszy na śmieci na dzikich biwakach – są to działania, które w opiniach turystów-żeglarzy, mogą być skuteczne.

Wyniki badań wskazują na silny związek racjonalny i emocjonalny żeglarzy ze środowiskiem przyrodniczym. Dążenie do realizacji tej formy wypoczynku, uwarunkowane jest często potrzebami kontaktu z naturą. Celowym wydaje się więc uwzględnianie w działaniach edukacyjnych problematyki właściwych zachowań podczas wypoczynku związanego z wodą, jak również innych plenerowych form rekreacji ruchowej.

Literatura

- Dziubiński Z. 2009. Socjalizacja do kultury fizycznej. Socjologiczna próba przybliżenia zagadnienia. *Lider*, 12: 7-11.
- Mogila-Lisowska J. 2010. Rekreacyjna aktywność ruchowa dorosłych Polaków – uwarunkowania i styl uczestnictwa, AWF, Warszawa.
- Pilch T. 1995. *Zasady badań pedagogicznych*. Warszawa.
- Wolańska T. 1994. Wpływ różnych form i metod aktywności ruchowej na sprawność i wydolność ludzi dorosłych. AWF, Warszawa.

Jolanta Mogila-Lisowska, Marzena J. Gajkowska
Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie
jolantamogilalisowska@wp.pl, marzenagajkowska@wp.pl